

Samtyckeslagen fyller sitt syfte – men är ibland svår att tillämpa

Samtyckeslagen har fortfarande ett viktigt signalvärde när det gäller allas rätt till sexuellt självbestämmande. Men samtidigt är det tydligt att reglerna om frivillighet kan vara svåra att tillämpa. Det framkommer av en ny utvärdering från Brå som publiceras idag.

Den så kallade samtyckeslagen infördes 1 juli 2018. Den innebär att lagstiftningen om våldtäkt sedan dess bygger på avsaknad av frivillighet, och gör att flera sexuella övergrepp utan våld, hot eller utsatt situation numera kan vara våldtäkt. I utvärderingen jämför Brå anmälningar, åtal och domar från före, direkt efter och fem år efter lagändringen.

Antalet anmälningar om våldtäkt ökade redan innan lagändringarna 2018 och fortsatte att öka fram till 2021. Men i samband med lagändringarna förändrades anmälningarna, bland annat genom att det blev vanligare med fall utan våldsinslag. År 2023 innehöll två tredjedelar av brotten i anmälningarna inget våld.

Både *antalet* åtal och *antalet* fällande domar för våldtäkt ökade kraftigt när samtyckeslagen infördes. De nivåerna har nu stabiliserats. Däremot syns en betydande ökning av *andelen* åtal som leder till en fällande dom för den nya typen av våldtäkt, där målsäganden inte deltagit frivilligt men där det samtidigt inte förkommit våld, hot eller utsatt situation. Sådana domar har ökat från 54 procent år 2019 till 78 procent 2023. Det visar att åklagare och domare under åren som gått blivit mer eniga om hur de nya lagreglerna ska tolkas.

– Det som också utmärker de nya fallen som definieras som våldtäkt efter införandet av samtyckeslagen är att parterna är yngre än vid andra typer av våldtäkt. I närmare hälften av anmälningarna är målsäganden en tonåring, säger Stina Holmberg, forsknings- och utredningsråd på Brå.

Samtyckeslagen välkomnades av många som en viktig samhällelig signal, men det fanns också farhågor från jurister om att den skulle bli svår att tillämpa. Brå gjorde redan efter ett och ett halvt år en första uppföljning av hur lagen tillämpades (Brå 2020:6) och fann då att det fanns en del gränsdragningsproblem när lagen skulle tillämpas, och att det framförallt var i domarna för det nya brottet oäktsam våldtäkt som svårigheterna aktualiserades.

I Brås förra studie om samtyckeslagen var de synpunkter som framfördes om lagändringar från poliser, åklagare och frivilligorganisationer mer odelat positiva än nu. Idag är de fortfarande i grunden positiva, men svaren inrymmer en större medvetenhet om svårigheterna att avgöra om en handling är en våldtäkt eller inte. Exempelvis uppger försvarare som arbetar med våldtäktsmål att de nya våldtäktsreglerna bidragit till bristande rättssäkerhet för dem som anmäls för våldtäkt.

– Att vi har en samtyckeslag ger en värdefull signal om att allt sex måste vara frivilligt. Men vår studie tydliggör också att våldtäkt, och då särskilt våldtäkt utan våld, är ett brott som inrymmer särskilda utmaningar för rättsväsendet, säger Stina Holmberg. Så långt vi kan se efter vår genomgång, handskas dock rättsväsendet överlag bra med dessa svårigheter och tillämpar reglerna i enlighet med lagstiftarens intentioner.

Kontakt

Stina Holmberg, utrednings- och forskningsråd, Brå; mobil: 072-99 58 509; e-post: stina.holmberg@bra.se

Fakta

Brå har på regeringens uppdrag för andra gången undersökt hur samtyckeslagen från 2018 fungerar i praktiken. Innevarande studie är mer omfattande än den första och innehåller, förutom en genomgång av alla våldtäktsdomar under 2023, även en genomgång av polisanmälningar och förundersökningar om våldtäkt. Rapporten *Samtyckeslagens tillämpning och konsekvenser* (Brå 2025:3) finns att ladda ner på www.bra.se